

Museoviraston suojeluesitys Oulun seurakuntayhtymän Pyhän Tuomaan kirkolle

Diaarinumero DKIR/445/03.04.00/2024

Esittelijä yliarkkitehti Edla Mäkelä

Perustelut **Kirkollisen rakennuksen suojelu kirkkolailla**

Museovirasto on esittänyt 04.06.2024 Oulun Pyhän Tuomaan kirkkoa suojeltavaksi kirkkolailla. Kirkkohallitus päättää kirkollisen rakennuksen suojelusta omasta, seurakunnan, tuomiokapitulin tai Museoviraston aloitteesta. (Liitteet 1-5/22 §)

Suojeltavaksi esitetyn kirkon historia ja kuvaus

Pyhän Tuomaan kirkon rakentaminen liittyi Puolivälinkankaan kaupunginosan ja lähiön 1960-luvulla alkaneeseen kehittämiseen, johon Tuiran seurakunta halusi antaa oman panoksensa. Seurakunta ja Oulun kaupunki julkistivat vuonna 1970 kilpailun, joka oli Puolivälinkankaan keskusalueen osalta asemakaavallinen aatekilpailu ja seurakuntakeskuksen osalta yleinen suunnittelukilpailu. Jälkimmäisen tilaohjelma käsitti kirkko- ja seurakuntatilan lisäksi tilat virastolle, rippikoululle, nuorisolle sekä asunnon vahtimestarille. Ensimmäisen palkinnon sai arkkitehti Juha Leiviskä avustajanaan arkkitehtiylioppilas Simo Paavilainen. Palkintolautakunta kiitti voittanutta ehdotusta vapaasta sommittelutavasta ja herkästä suhtautumisesta maastoon ja puustoon. Kirkko ja seurakuntakeskus rakennettiin Leiviskän suunnitelman mukaisesti kuitenkin osittain seurakuntakeskuksen osalta karsittuna vuosina 1974–1975 ja vihittiin käyttöön Tuomaan päivänä 21.12.1975. Pyhän Tuomaan kirkosta tuli Bertel Saarnion kanssa tehdyn Kouvolan kaupungintalon ohella Leiviskän läpimurtotyö.

Pyhän Tuomaan kirkko on keskeinen osa Puolivälinkankaan keskusta. Kirkkorakennuksen itäpuolinen rakentamaton kiinteistön osa on mäntymetsää. Kirkko koostuu kahdesta toisistaan erottuvasta osasta: kirkkosalista ja kellotornista sekä seurakunnallisista tiloista. Rakennuksen korkein tila on kirkkosali, josta lähtien kerroskorkeudet laskevat itään. Kirkon monimuotoiseen ulkoasuun kuuluvat osittain vaihtelevat ja osittain levymäiset massoittelusommitelmat, jotka ovat sidoksissa sisätilojen tilaohjelmaan.

Leiviskän myöhemmissäkin töissä korostuvat horisontaaliset ja vertikaaliset tilat ja pinnat ovat myös Pyhän Tuomaan kirkossa sekä ulkoasun että sisätilojen arkkitehtuurille ominaisia tekijöitä. Julkisivu on puhtaaksi muurattua punatiiltä, jota täydentävät valkoiset pinnat ja rakennusosat, kuten laudoitukset, rimoitukset, pellitykset ja ikkunarakenteet. Ulkoasua leimaavat yläikkunanauhat ja korkeat vinot kattoikkunat. Kattoikkunoita ylemmäs kohoaa kellotapulitorni. Pihaa rajaa kirkon edustalla matala tiilimuuri.

Pyhän Tuomaan kirkon interiööri on tilallisesti rikas: matalan sisäänkäyntiaulan kautta saavutaan itse kirkkosaliin, joka kohoaa korkeaksi tilaksi ja saa runsaan luonnonvalonsa kattoikkunoiden kautta. Kirkkosalia ja kahta seurakuntasalia palvelevat aulatilat muodostavat yhtenäisen, matalan tilan, jonka arkkitehtuuri on luontevaa jatkumoa päätiloille. Tilat polveilevat niin, että ulko- ja sisätilan välillä on orgaaninen suhde. Moninaiset ikkunapinnat ja kattoikkunat tuovat tiloihin tarkoin harkitusti luonnonvaloa.

Sisätilat jakautuvat ensimmäisessä kerroksessa kirkkosali- ja kappeliosaan sekä kahdesta seurakuntasalista muodostuvaan osaan. Kirkkosali- ja kappeliosan päätilat ovat sisäänkäyntiaula, kirkkosali (280 paikkaa), kappeli (47 paikkaa), sakaristo ja valmisteluhuone. 100- ja 130-paikkaiset seurakuntasalit ovat yhdistettävissä toisiinsa ja kirkkosaliin. Rakennuksen toisessa kerroksessa on kuoron huoneta, kirkkosalin tarkkaamotila, avoin parvitiila pienempään seurakuntasaliin ja suuremman seurakuntasalin projektorihuone.

Sisustus- ja sisäverhousmateriaalina vaihtelevat valkoiseksi maalattu puu ja betoni sekä paneloinnit, koteloinnit, rimoitukset ja alakatot. Kaikkien keskeisten tilojen lattia on tiiltä. Kirkkosalia ja muita keskeisiä sisätiloja kiertää taiteilija Hannu Väisäsen taideteos Elämän seppelä (1976–1977), joka koostuu alttaritaulun rinnalla kolmestatoista kimpilevylle maalatusta taideteoksesta. Väisänen suunnitteli kirkkoon myös liturgisia tekstiilejä. Kirkkosalin, seurakuntasalien ja muiden keskeisten tilojen katto- ja riippuvalaisimet ovat Juha Leiviskän suunnittelemaa ja tärkeä osa hienoa valaistuskokonaisuutta. Myös kiintokalusteet, kuten kirkkosalin kiinteät penkit ja irtopenkit, puhujakorokkeet, saarnastuoli, alttaripöytä, alttarikaide, polvistumispenkki ja pallit, kastemaljojen jalustat, virsinumerotaulu, vaatenaulakot ja kaapitot, ovat Juha Leiviskän suunnittelemaa ja kokonaistaideteoksen osia.

Rakennushistoriaselvityksen mukaan Pyhän Tuomaan kirkko on säilynyt hyvin pitkälle alkuperäisessä asussaan ja muutos- ja korjaustyöt ovat olleet vähäisiä. Esimerkiksi sisätiloissa pinnat ovat pääsääntöisesti alkuperäisiä ja ne ovat kuluneisuudestaan huolimatta hyvässä käyttökunnossa. Kirkkotaiteesta on pidetty huolta muun muassa konservoimalla alttaritaulu vuonna 2016.

Kirkko sijaitsee 23.05.1972 voimaan tulleen asemakaavan mukaisella kirkkojen ja muiden seurakunnallisten rakennusten korttelialueella.

Museoviraston perustelut suojelulle

Pyhän Tuomaan kirkko tunnetaan modernin suomalaisen kirkkoarkkitehtuurin avainkohteena, yhtenä ansioituneen suunnittelijansa päätöistä ja Oulun tärkeimpiin kuuluvana arkkitehtuurikohteena.

Pyhän Tuomaan kirkko on akateemikko Juha Leiviskän arkkitehtuurikilpailuvoitto vuodelta 1971 ja ensimmäinen hänen valtakunnallisesti merkittävistä kirkoistaan. Leiviskän uralla kirkkorakennukset muodostavat taiteellisen jatkumon, jossa selkeimmin on nähtävissä hänen arkkitehtonisten teemojensa kehittyminen.

Leiviskän arkkitehtuurin yksilöllisyys näkyy muun muassa materiaalin käytön ja yksityiskohtien muodostamisissa kokonaisuuksissa. Voimakkaat horisontaaliset ja vertikaaliset aiheet luovat polveilevia tiloja ja pintoja, joissa valolla ja varjoilla on olennainen merkitys. Leiviskän kirkkojen pääteema on valo, joka täälläkin tuo tilaan vuoden- ja vuorokauden aikojen mukaisen tunnelmansa. Yhdessä luonnonvalon käsittelyn kanssa pääsalin valaisimet ripustuksineen ovat tärkeä osa hienovaraisin keinoin luotua kirkkoarkkitehtuuria.

Pyhän Tuomaan kirkon interiööri on tilallisesti rikas: matalan sisäänkäyntiaulan kautta saavutaan itse kirkkosaliin, joka kohoaa korkeaksi tilaksi ja saa runsaan luonnonvalonsa kattoikkunoiden kautta. Tilat polveilevat niin, että ulko- ja sisätilan välillä on orgaaninen suhde.

Leiviskän arkkitehtuuriin ovat vaikuttaneet eteläsaksalaiset myöhäisbarokkikirkot sekä suomalaisten kansanrakentajien puunkäsittelytaidot. Pyhän Tuomaan kirkossa nuo vaikutteet muodostavat

Leiviskällä ensimmäistä kertaa synteessin. Tilamuotojen ja materiaalien ansiosta kirkkosalin hyvin toimiva akustiikka on mahdollistanut korkealaatuiset musiikkiesitykset.

Oman kontribuutionsa Pyhän Tuomaan kirkolle antavat taiteilija Hannu Väisäsen tekemät kirkkomaalaukset ja -tekstiilit. Nämä työt ovat Väisäsen ensimmäinen merkittävä kokonaisuus.

Julkisivun päämateriaali, punatiili, on säilyttäen sukua ympäröivien mäntyjen rungoille. Jo suunnittelukilpailua ratkottaessa todettiin voitaneen ehdotuksen olevan herkässä vuorovaikutuksessa ympäröivän puuston ja maaston kanssa. Tilanne on edelleen sama.

Pyhän Tuomaan kirkko muodostaa Puolivälinkankaan kaupunginosan ytimen, vaikka siitä osa jätettiin rakentamatta. Kaupunginosan keskuksen rakenne on peräisin Leiviskän kilpailuehdotuksesta. Oulun kaupunki on laajentamassa Tuiran ja Puolivälinkankaan kaupunginosia 8 000 hengen asuinalueella. Kirkolla tulee siten olemaan edelleen merkitystä ja roolinsa kaupunginosan sosiaalisena ja symbolisena keskuksena.

Suojeltavaksi ehdotettu pihapiiri käsittää kirkkorakennuksen ja sen välittömän lähiympäristön suojeluesityksen liitekartan mukaisessa laajuudessa.

Pyhän Tuomaan kirkon merkittävyys voidaan perustella seuraavin kriteerein:

- Kirkko kuuluu Juha Leiviskän arkkitehtuurituotannon avainkohteisiin.
- Kirkko ilmentää kattavasti Juha Leiviskän arkkitehtuurin teemoja ja muotoaiheita.
- Kirkolla kalusteineen, valaisimineen ja taideteoksineen on tarkkaan harkitun kokonaistaideteoksen luonne.
- Kirkolla on merkitystä 1960–80-luvun yhteiskunnallisen ja kirkollisen kehityksen todisteena ja tästä kertovana esimerkkinä.
- Kirkkorakennus on säilynyt ilman merkittäviä muutoksia.

Pyhän Tuomaan kirkon arvo modernin arkkitehtuurin edustajana ja sen arkkitehtoninen laatu on kiistämätön. Pyhän Tuomaan kirkko ja sen taideteokset ovat valtakunnallisesti merkittävä kokonaisuus ja osa suomalaista kulttuuriperintöä.

Oulun seurakuntayhtymän lausunto

Oulun seurakuntayhtymän yhteinen kirkkoneuvosto on hyväksynyt lausunnon 18.09.2025 § 114. Oulun seurakuntayhtymä puoltaa lausunnossa Pyhän Tuomaan kirkon suojelua suojeluesityksen mukaisesti suojeltavan pihapiirin käsittäessä kirkkorakennuksen ja sen välittömän lähiympäristön sillä edellytyksellä, että suojellun alueen rajausta on myös rakennuksen itälaidalta samalla lailla rakennuksen välittömässä läheisyydessä kuten on rajausta muillakin rakennuksen sivuilla.

Perusteluna esitetään, että tämä rajausta varmistaa alueen kehittämismahdollisuudet esimerkiksi kirkkopuiston kehittämiseen ja mahdolliseen lisärakentamiseen. Rajausta takaa, että suojelutavoitteet toteutuvat kirkkorakennuksen osalta samalla, kun säilytetään joustavuus alueen tulevalle kehittämiselle.

Tuomiokapitulin lausunto

Oulun hiippakunnan tuomiokapituli on 16.10.2025 § 18 antanut asiasta lausunnon, jonka mukaan tuomiokapituli puoltaa Museoviraston suojeluesitystä Oulun seurakuntayhtymän Pyhän Tuomaan kirkolle sekä yhtyy seurakuntayhtymän ilmaisemaan tarpeeseen suojelualueen rajauksesta.

Suojeluviranomaisen harkinta asiassa

Kirkkolain kirkollisen rakennuksen suojelun tavoitteena on turvata kirkollinen rakennettu kulttuuriympäristö osana kulttuuriperintöä, vaalia kirkollisen rakennuksen ominaisluonnetta ja erityispiirteitä sekä edistää sen kulttuurisesti kestävä hoitoa ja käyttöä. Museoviraston esityksen mukaan Oulun Pyhän Tuomaan kirkon suojelu on perusteltua rakennushistorian, rakennustaiteen ja ympäristöarvojen kannalta.

Museoviraston suojeluesityksen karttaliitteessä esitetyn kirkkopihan rajauksen tarkastelu:

Karttaliitteessä on esitetty suojeltavan pihapiirin rajauksen ulottamista noin 15 metrin etäisyydelle rakennukseen kuuluvista rakenteista kirkon itäpuolella tontin rakentamattomalla osalla. Asemakaavassa tontin rakennusalue ulottuu muutaman metrin päähän tontin rajoista. Kiinteistön pohjois- ja länsipuolella sekä eteläkulmauksessa rakennusalueen ja tontin rajan väliin jää yleiselle jalankululle varattu korttelin osa. Kirkko sijaitsee suorakaiteen muotoisen tontin länsipäässä osittain kiinni rakennusalueen rajassa. Kellotorni ja

rakennukseen liittyvät aidanteet pohjoispuolella ulottuvat osin rakennusalueen ulkopuolelle jalankululle varatulle alueelle. Kirkon eteläpuolella rakennuksesta irti olevat muurirakenteet eivät ulotu kirkon itäjulkisivua ulommas tontin rakentamattomalle osalle. Kirkon itäpuolella rakentamaton tontin osa on mäntymetsäinen.

Oulun seurakuntayhtymä on esittänyt suojeltavan pihapiirin rajausta kirkon itäpuolella rakennuksen välittömään läheisyyteen. Tuomiokapituli on lausunnossaan puoltanut tätä seurakuntayhtymän esitystä.

Johtopäätös kirkkopihan rajausesityksestä:

Suojelupäätöksessä ei ole tarvetta ulottaa suojeltua pihapiiriä Museoviraston karttaliitteessä esitetyn mukaisesti. Kirkollisen rakennuksen suojelu kohdistuu lähtökohtaisesti rakennettuun rakennukseen, johon katsotaan kuuluvaksi myös kirkkopihalla sijaitsevat rakenteet kuten kellotorni, aidanteet, muurit ja rakennetut kulkuväylät päällysteineen. Suojelupäätöksellä ei ole tarkoituksenmukaista rajoittaa rakentamattoman tontin käyttöä asemakaavan mukaisesti.

Basis-järjestelmän Esinerekisterin mukaan Pyhän Tuomaan kirkon esineluettelo käsittää 110 kirkollista esinettä. Arkkitehti Juha Leiviskä on suunnitellut kirkkosalin kiinteän sisustuksen valaisimineen. Taitelija Hannu Väisänen on maalannut kirkkoon teossarjan "Elämän sepele". Teossarja käsittää alttaritaulun lisäksi kolmetoista muuta maalausta, jotka on sijoitettu kirkon eteisaulaan, kappeliin, kerhohuoneeseen, ystävänkamariin ja sakastiin. Hannu Väisänen on suunnitellut myös kirkkosalin paramentit ja niissä kertautuu hänen maalaustensa "Elämän sepele" -teema. Kirkkorakennuksen kiinteä sisustus ja sinne suunnitellut taideteokset omilla alkuperäisillä paikoillaan ovat olennainen osa myös rakennustaiteellista tilakokemusta. Rakennuksen suojelupäätöksestä riippumatta seurakunnan tulee toiminnassaan noudattaa kirkkojärjestyksen 3. luvun 61 §:ää, jonka mukaan seurakunnan kulttuurihistoriallisesti arvokasta esineistöä ei saa ilman erityistä syytä korjata sitä muuttaen, siirtää perinteiseltä paikaltaan tai poistaa.

Oulun seurakuntayhtymä on kuullut Tuiran seurakunnan seurakuntaneuvostoa ja kiinteistötoimen johtokuntaa ennen lausunnon antamista.

Lapsivaikutusten arviointi: Suojelupäätös edistää myös lapsien mahdollisuuksia kokea korkeatasoista arkkitehtuuria ja käyttää kirkollista rakennettua kulttuuriperintöä.

Rakennuksen suojelu korostaa kirkon merkitystä kansallisen kulttuuriperinnön vaalijana. Suojelu ei estä välttämättömien korjausten tai toiminnasta aiheutuvien muutosten tekemistä, mutta ne tulee suunnitella rakennuksen arvot huomioiden yhteistyössä Kirkkohallituksen ja Museoviraston kanssa. Suojelupäätöksen astuttua voimaan rakennuksen ja sen pihapiirin olennaisten muutosten osalta tulee noudattaa kirkkolain määräyksiä. Kirkkohallitus voi myöntää avustusta valtion rahoituksesta suojellun kirkollisen rakennuksen ylläpitoon liittyviin laissa säädettyihin tehtäviin.

Suojeluviranomaisen päätösvalta

Kirkkohallitus voi määrätä kirkollisen rakennuksen suojeltavaksi, jos suojelu on perusteltua rakennushistorian, rakennustaiteen, rakennustekniikan tai erityisten ympäristöarvojen kannalta. Kirkkohallitus päättää suojelusta omasta, seurakunnan, tuomiokapitulin tai Museoviraston aloitteesta.

Sovelletut lainkohdat: Kirkkolaki luku 3 § 9, 22 ja luku 4 § 6 sekä luku 10 § 15 ja 23. Kirkkojärjestys luku 3 § 50 ja 61 sekä luku 10 § 4.

Lisätiedot	yliarkkitehti Edla Mäkelä, edla.e.makela@evl.fi
Päätösehdotus	<p>Kirkkohallitus määrää kirkkolaille suojeltavaksi Oulun Pyhän Tuomaan kirkon (kiinteistötunnus 564-61-46-9, pysyvä rakennustunnus 101626399X).</p> <p>Rakennuksen suojelu käsittää myös sen kiinteän sisustuksen, siihen liittyvät maalaukset ja taideteokset sekä rakennuksen pihapiirin.</p> <p>Tämä päätös on pidettävä seurakunnassa yleisesti nähtävänä kirkkolain 10 luvun 23 §:n mukaisesti.</p>
Käsittely	Kansliapäällikkö Pesonen ilmoitti esteellisyydestä, eikä osallistunut käsittelyyn.
Päätös	Päätösehdotus hyväksyttiin.
Toimenpiteet	Ote Oulun seurakuntayhtymä ja Museovirasto, tiedoksi Oulun hiippakunnan tuomiokapituli.

Suojelupäätöksen tultua lainvoimaiseksi Kirkkohallitus päivittää rakennuksen suojelutiedot kirkon kiinteistö- ja kulttuuriperintöjärjestelmään Basikseen ja suojelupäätös lähetetään Kirkkohallituksesta tiedoksi asianomaiselle kirjaamisviranomaiselle toimenpiteitä varten rakennetun ympäristön tietojärjestelmän rakennuksia koskevien tietojen päivittämiseksi.